

Do dzieła – na rzecz przeciwdziałania antysemityzmowi! #3

Antysemityzm na co dzień: skrajnie prawicowe kontynuacje

CONNECT

Wiosną 2025 roku w ramach projektu „Connect – różnorodność poprzez zaangażowanie” realizowanego przez stowarzyszenie DGB-Bildungswerk Thüringen e.V. (Turyngerska Placówka Edukacyjna Federacji Niemieckich Związków Zawodowych) miał miejsce cykl wydarzeń online. Prelekcje wygłoszone w ramach tego cyklu zostały utrwalone na piśmie i opublikowane w kilku językach. Niniejszy tekst opiera się na prelekcji **Juliusa Grubera (Bundesverband der Recherche- und Informationsstellen Antisemitismus e.V.,** tj. Federalne Stowarzyszenie Ośrodków Badawczo-informacyjnych ds. Antysemityzmu stow. zarej. – RIAS).

W chwili wygłaszania prelekcji [raport roczny RIAS za rok 2024](#) nie był jeszcze dostępny, w związku z tym liczby zawarte w tekście odnoszą się głównie do okresu 2019–2023. W celu zapoznania się z dalszymi analizami na ten temat warto zajrzeć do broszury RIAS zatytułowanej „[Rechtsextremismus und Antisemitismus – Historische Entwicklung und aktuelle Ausdrucksformen](#)” (Prawicowy ekstremizm i antysemityzm – rozwój historyczny i aktualne przejawy).

Antysemityzm i prawicowy ekstremizm plasują się między terroryzmem a kulturą codzienności – w ten sposób można opisać dzisiejszą sytuację w Niemczech. Poniższy tekst omawia kontynuację antysemityzmu w ramach prawicowego ekstremizmu w Niemczech od roku 1945, a także jej aktualne znaczenie społeczno-polityczne.

W zrozumieniu, jak duże zagrożenie stanowi obecnie antysemityzm dla osób, których (potencjalnie) dotyka, pomocna jest pewna liczba: w okresie od 2019 do 2023 roku stowarzyszenie RIAS odnotowało w Niemczech łącznie 13 654 incydentów o charakterze antysemickim. Podłoże polityczne większości udokumentowanych przez RIAS incydentów nie jest zazwyczaj znane. W przypadku incydentów, których podłoże udało się wyjaśnić, do roku 2023 przeważał prawicowy ekstremizm. Każdego tygodnia, statystycznie rzecz biorąc, stowarzyszenie RIAS dokumentowało 9 incydentów o charakterze antysemickim i podłożu skrajnie prawicowym. Liczba udokumentowanych skrajnie prawicowych incydentów o charakterze antysemickim wciąż rosta, osiągając w roku 2024 kolejny szczyt wynoszący 544 incydenty. Jak dalek się okaże, skrajnie prawicowy wariant antysemityzmu odgrywa ważną rolę w całokształcie antysemickich zjawisk w Niemczech. W związku z tym najpierw nastąpi objaśnienie, co należy rozumieć pod pojęciem prawicowego ekstremizmu.

Definicja: prawicowy ekstremizm i skrajnie prawicowy antysemityzm

U podstaw ideologii prawicowego ekstremizmu leży zasadnicze przekonanie o nierówności pomiędzy różnymi grupami ludzi. Jednostki powinny całkowicie podporządkować się zbiorowości i żyć w jednolitych pod względem etnicznym wspólnotach zwanych narodami. W konsekwencji prawicowy ekstremizm przejawia się m.in. poprzez radykalny nacjonalizm, rasizm, patriarchalny model relacji

płciowych oraz socjaldarwinistyczne koncepcje społeczne. Antysemityzm stanowi łącznik z tego rodzaju przekonaniami o nierówności: tworząc ze wszystkiego, co „żydowskie”, obraz wroga na potrzeby powyższych systemów, antysemityzm integruje

prawicowy ekstremizm w spójny światopogląd, ponieważ czyni z „Żydów” przeciwny biegun, który zagraża popieranym hierarchiom i rzekomo naturalnym systemom.

Aktualne znaczenie skrajnej prawicy dla niemieckiego antysemityzmu

W większości (stanowiącej 56 procent) przypadków udokumentowanych przez RIAS w latach 2019–2023 brakowało wystarczających informacji, by można było obciążyć nimi określone podłoże światopoglądowe. W tym okresie prawicowy ekstremizm, wskazywany w 16,6% przypadków, był najczęściej dokumentowanym podłożem politycznym. W porównaniu rocznym liczba incydentów o charakterze prawicowo-ekstremistycznym utrzymuje się na stałym poziomie, a jej względny udział w zajściach w ciągu lat raczej się obniżał. Można to jednak uzasadnić także zmieniającymi się strukturami możliwości politycznych antysemityzmu: w szczególności spektrum ideologii spiskowych zyskało na znaczeniu wraz z wybuchem pandemii COVID-19. W tym przypadku często trudno jest wyodrębnić prawicowy ekstremizm, ponieważ spiskowe mity stanowią integralny element skrajnie prawicowych światopoglądów. W antysemityzmie o podłożu skrajnie prawicowym można zauważyć szczególną formę przemocy. Sięga ona od celowego niszczenia żydowskiego mienia i groźb, poprzez

Socjaldarwinizm określa przekonanie, jakoby w społeczeństwo składało się z ludzi silniejszych i słabszych i że zgodnie z naturą mieliby dominować ci silniejsi. O tym, kto uchodzi za „silnego”, a kto za „słabego”, decyduje rzekomy pożytek gospodarczy, jaki ludzie przynoszą społeczeństwu. Tym samym socjaldarwinizm zwraca się przeciwko ludziom bezrobotnym i bezdomnym czy też osobom z niepełnosprawnościami.

(nieskuteczne) napaści fizyczne, aż po skrajne akty przemocy z (potencjalnie) śmiertelnym skutkiem, jak na przykład w roku 2019 podczas ataku prawicowych terrorystów w dniu święta Jom Kipur w Halle. Wymienione formy przemocy wpisują się w kontekst historycznej ciągłości, która nazaczyła przeszłość Republiki Federalnej Niemiec.

Manifestacje skrajnie prawicowego antysemityzmu

W obrębie niemieckiego prawicowego ekstremizmu udokumentowano występowanie wszystkich form manifestacji antysemityzmu zarejestrowanych przez RIAS. W niektórych przypadkach możliwe jest także połączenie kilku form manifestacji. Ogólnie rzecz biorąc, w obszarze prawicowego ekstremizmu najszerzej reprezentowany jest **antysemityzm post-Szoah**. Szoah (hebrajskie słowo oznaczające Holocaust, czyli systemową zagładę Żydów w czasach nazizmu) stanowi główne odniesienie tematyczne skrajnie prawicowych incydentów o charakterze antysemickim. Skrajnie prawicowe odniesienia do Szoah nie są przy tym wolne od sprzeczności: sięgają od zaprzeczenia, poprzez relatywizację, aż po otwartą gloryfikację. Prawicowi ekstremiści wciąż przedstawiają samych siebie jako „dzisiejszych Żydów” na przykład poprzez noszenie tak zwanej „gwiazdy Dawida” w czasie protestów przeciwko obostrzeniom mającym na celu zapobieganie rozprzestrzenianiu się pandemii wywołanej koronawirusem – jak to miało miejsce między innymi wśród skrajnie prawicowych aktywistów. W ten sposób bagatelizuje się Szoah, stawiając na równi obostrzenia służące zapobieganiu rozprzestrzeniania się pandemii z praktykami zagłady stosowanymi przez nazistów.

Antysemickie wykluczenie („Othering”), gdy (prawdziwi lub rzekomi) Żydzi są opisywani jako osoby nienależące do wspólnoty, stanowi kolejną manifestację antysemityzmu, którą często dostrzegamy w prawicowym ekstremizmie. Chodzi tutaj na przykład o obraźliwe słowa i gesty, które upowszechniły się przykładowo w piłce nożnej jako sposób dewaluacji fanów czy klubu przeciwnika. Określenie mianem „żydowski” lub „Żyd” nadal jest sposobem dewaluacji i uznania za wroga, np. przeciwników politycznych, stanowi przy tym znaczną część zarejestrowanych incydentów.

Wyobrażenia o rzekomym światowym spisku Żydów uwidaczniają się w „**nowoczesnym antysemityzmie**”. Przypisuje on Żydom dużą, ukrytą władzę w sferze politycznej, ekonomicznej oraz medialnej i aktualizuje się przede wszystkim w czasie kryzysów społecznych. Przykładowo na demonstracjach związanych z wojną na Ukrainie skrajnie prawicowi uczestnicy rozpowszechniali narrację, jakoby „Żydzi” czy też ewentualnie „Izrael” jako „wieczni wyzyskiwacze” doprowadzali do wojen i kryzysów.

Proces społeczno-historyczny: od neonazizmu do prawicy mozaikowej

Antysemityzm od zawsze stanowi główny stały element niemieckiego prawicowego ekstremizmu. Jak już podkreślono, działa on jak wspólny mianownik, który integruje z zamkniętym światopoglądem poszczególne ideologiczne elementy składowe za pomocą wspólnego przeciwnego bieguna, którym jest wszystko, co „żydowskie”. Niemiecki prawicowy ekstremizm, który przedtem silnie wyróżniał się usprawiedliwianiem nazizmu, w latach 70. XX wieku w wyniku upowszechnienia się określonych pism (np. broszury negującej Holocaust „Die Auschwitzlüge” (Kłamstwo o Auschwitz)) zyskał nową jakość. W latach 80. XX wieku powiększyła się jego baza społeczna: swój przekaz kierował już nie tylko do warstwy średniej, ale i coraz bardziej do klasy robotniczej i ludzi ubogich, co doprowadziło do wyraźnego rozszerzenia się sceny neonazistowskiej. Proces ten w latach 2000 przygotował grunt dla sukcesów wyborczych partii NPD we wschodniej części Niemiec, a wreszcie – dla późniejszych sukcesów AfD.

Jednak klasyczny neonazim stanowi dzisiaj jedynie część ogólnego obrazu, który od drugiej dekady XXI wieku w coraz większym stopniu kształtuje nowa konstelacja – tak zwana „prawica mozaikowa”. Określenie to opisuje strategię rezygnacji ze spójności merytorycznej i tworzenia zróżnicowanej skrajnej prawicy, opartej na współdziałaniu sił parlamentarnych i pozaparlamentarnych. Jej korzenie sięgają tak zwanej „nowej prawicy”. Ukształtowana również w latach 70. XX wieku, odcięła się pod względem strategicznym od otwartego nazizmu. Zamiast tego publicznie odwoływała się ona do nurtu politycznego „rewolucji

konserwatywnej” z okresu między obiema wojnami światowymi, którego działacze jednak często mieli antysemickie poglądy i byli uwikłani w struktury późniejszej nazistowskiej władzy. W latach 90. XX wieku „nowa prawica” skonsolidowała się wokół czasopisma „Junge Freiheit” (Młoda Wolność) jako swego wiodącego medium. Główne poruszane tam zagadnienia to rasistowskie debaty na temat migracji i krytyka rzekomego „kultu winy” („Schuldskult”), czyli utrzymywanie, jakoby w Niemczech w sposób quasi-religijny przesadnie pielęgnuje się pamięć o nazistowskich zbrodniach, czyniąc niemożliwym pozytywne odniesienie do niemieckiej historii i nacji. W tej konstelacji nurty i partie neonazistowskie straciły na znaczeniu. W obliczu braku sukcesów wyborczych scena neonazistowska skupiła się na tronie złożonym z bardziej skłonnych do przemocy grup o utrwalonych skrajnie prawicowych poglądach – i obecnie rośnie w siłę głównie za sprawą bardzo młodych ludzi. Natomiast prawica mozaikowa od drugiej dekady XXI wieku uprawia skrajnie prawicową politykę skuteczniej niż wszyscy jej poprzednicy od roku 1945.

Różni działacze i różne kręgi skrajnej prawicy współpracują ze sobą w czterech zakresach na płaszczyźnie społecznej:

- **przemoc** (prawicowy terroryzm, sporty walki itd.);
- **media** (od mediów klasycznych po społecznościowe);
- **aktywizm uliczny** (np. zgromadzenia/demonstracje, graffiti/nalepki);
- **prawicowy ekstremizm w wydaniu partyjnym** (AfD, Die Heimat (wcześniej NPD), III. Weg, Freie Sachsen itd.).

Ugrupowanie AfD stanowi dzisiaj polityczno-partyjny fundament prawicy mozaikowej. Podczas wyborów udało się mu do tej pory najskuteczniej zmobilizować na swoją korzyść obecne w społeczeństwie resentymenty (np. antysemityzm, rasizm, wrogość wobec osób LGBTIQ). Wśród licznych nacechowanych

wrogością wypowiedzi polityków AfD można wyróżnić trzy formy antysemityzmu, które najdobitniej charakteryzują tę partię:

- **Narodowo-konserwatywne podejście do historii, rewizjonizm historyczny i antysemityzm post-Szoah:** AfD chce traktować niemiecką historię w sposób głównie pozytywny. Jej celem jest kreowanie pozytywnych uczuć narodowych. Krytyczna debata na temat nazizmu uważana jest za swego rodzaju przeszkodę, w związku z czym często dochodzi do zniekształceń historii. Prowadzą one do antysemityzmu post-Szoah, który Szoah relatywizuje i włącza w nacjonalistyczny sposób myślenia.

- **Retrospektywna krytyka elit, mity dotyczące spisku i antysemityzm nowoczesny:** Krytyka organizacji międzynarodowych, takich jak WHO i ONZ, czy też polityki i mediów łączy się z odrzuceniem nowoczesnych wartości oraz narracjami spiskowymi odwołującymi się do klasycznych antysemickich wzorców: przerzucanie odpowiedzialności za złożone problemy na przedstawicieli jednej grupy, wyobrażenie o tajnych elitach i jednostronna sprzeczność pomiędzy „narodem” (= „dobrymi”) a „elitami” (= „złymi”). Politycy AfD wymieniają w tym kontekście np. ocalałego z Szoah George’a Sorosa, który za pomocą swojej fundacji rzekomo ingeruje w suwerenność państw narodowych.

- **Antyamerykańskie resentymenty:** Od rozpoczęcia ofensywy wojennej przeciwko całej Ukrainie media częściej poświęcają uwagę stanowisku prorosyjskiemu w obrębie AfD. Jednym z powodów, które za tym przemawiają, jest – tradycyjnie obecny w niemieckim prawicowym ekstremizmie – antyamerykanizm. USA swoją obecnością przypominają o porażce nazizmu w czasie II wojny światowej – co stanowi permanentną zniewagę dla skrajnej prawicy. Zarówno Żydzi, jak i USA w skrajnie prawicowych kontekstach przedstawiani są jako

uosobienie liberalnej nowoczesności.

W przestrzeni publicznej otwarty antysemityzm może ukrywać się za antyamerykańskimi uprzedzeniami, jednak odwołuje się do tych samych uczuć. W przypadku polityków AfD antyamerykańskie wypowiedzi wciąż łączą się z antysemickimi mitami spiskowymi.

Inne wielojęzyczne teksty na temat antysemityzmu

Wszystkie inne tematy cyklu wydarzeń i tekstów znajdziesz na naszej stronie internetowej:

www.dgb-bwt.de/wissen-fuer-alle

Wszystkie teksty dostępne są w **następujących językach:** angielskim, arabskim, dari, francuskim, hiszpańskim, niemieckim, polskim, rosyjskim, wietnamskim.

In Trägerschaft des:

Im Rahmen des Bundesprogramms:

Gefördert durch das:

Administriert durch das:

